M. TWAIN

KRALJEVIĆ I PROSJAK

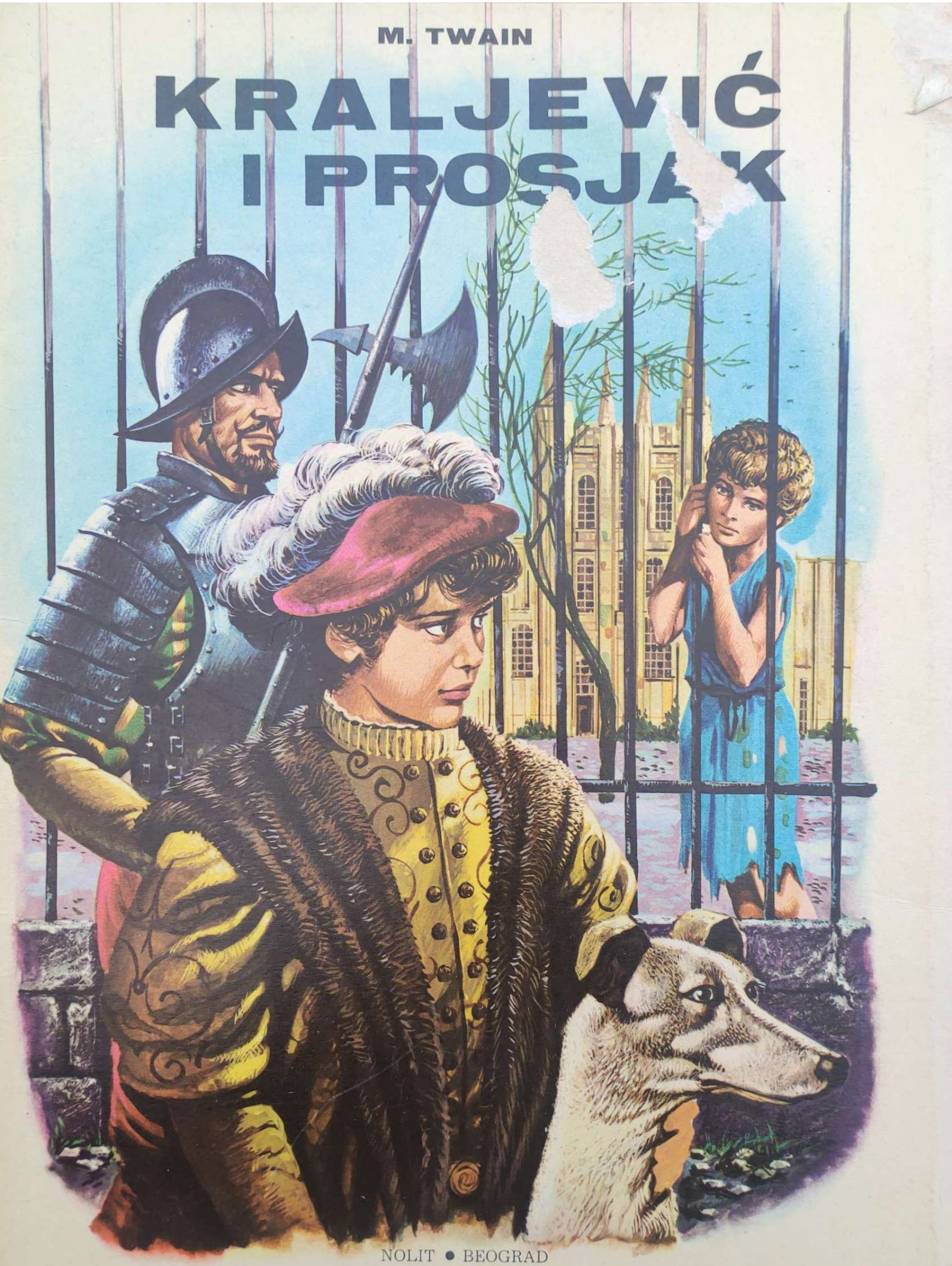

NOLIT • BEOGRAD

27732

M. TWAIN

Kraljević i prosjak

S italijanskog prevela
KSENIJA RAŠOVIĆ-TOMAŠEV

Bilo je to u XV stoljeću. Jednog dana na svim krovovima i balkonima Londona lepršale su zastave, a na ulicama su plamsale vatre, oko kojih je igrao narod: proslavljalo se rođenje princa od Velsa, Edvarda, jedinog muškog potomka Henrika VIII Tjudora, kralja Engleske. Istog dana rođen je još jedan dječak, u veoma siromašnoj obitelji Kanti, koja je stanovala u jednoj prljavoj londonskoj uličici, zvanoj Ulica otpadnika. Dijete je dobilo ime Tomazo, ali su ga majka i sestre Nan i Bet prozvale Mazino. Njegov otac, Džon Kanti, krao je i prosjačio.

Čitava Ulica otpadnika bila je nastanjena ljudima kao što su bili Kantijevi. Usred te gradske sirotinje živio je jedan dobronamjeran svećenik, otac Andrija, koji je oko sebe okupljao djecu nastojeći da ih izvede na pravi put.

Otac Andrija je osobito zavolio Mazina. Učio ga je da čita i piše, kao i nešto latinskog, koji je u ono vrijeme bio neophodan da bi se moglo sačiniti neko pismo ili poruka. Dječak je po čitav dan lutao skupljajući milostinju, a ako bi se uveče vratio u sirotinjsku izbu praznih ruku, otac i baka bi ga pretukli. Majka i sestre su ga branile i tiho jecale zajedno s njim. Ali mališan nije bio tužan: on je u svojoj mašti zamišljao da jaši hitrog konja, sav u zlatu, damastu i svili, i da se bori za Englesku.

Jednoga dana Mazino, glave još prepune snova, stiže pred Vestminstersku palaču. Nikad ranije on nije vidio tu veleljepnu građevinu, opasanu utvrđenjima. U njenom vrtu nalazio se jedan lijep dječak, možda njegovih godina, sav u svili i dragom kamenju. O, bio je to pravi kraljević! Srce jadnog Mazina poče ubrzano kucati od radosti, a ruke mu se same ispružiše kroz rešetke ograde. Ali jedan od stražara grubo ga odgurnu, viknuvši:

„Gubi se odavde, odrpanče!"

Prestrašen, Mazino poče uzmicati, ali kraljević jednim skokom priđe ogradi i, sav crven u licu od gnjeva, viknu na vojnika:

„S kojim pravom postupaš tako s najbjednijim podanikom moga oca? Otvori vrata i uvedi ga unutra!"

Mazino, praćen zaprepašćenim pogledima stražara, dok su na njemu lepršali dronjci, priđe raskošno odjevenom kraljeviću. Kao u svojim snovima, uđe on za Edvardom u ogromne dvorane i sjede za bogatu trpezu. Kraljević odstrani sluge, a zatim poče salijetati svoga gosta pitanjima. Kako je bilo prijatno slušati o podvizima dječaka iz Ulice otpadnika, i kako bi bilo lijepo igrati se s njima!

Kraljevićeve su oči blistale.

„O, kad bih bar jednom mogao otići tamo, kad bih mogao ići u dronjcima, kao ti! Znaš li što ćemo uraditi? Posuđićeš mi svoju odjeću".

„Ali . . . kraljeviću . . ."

„Brzo, svuci se, nećeš ostati bez odjeće. Obući ćeš moje odijelo!"

Dok dlanom o dlan, zamjena bi izvršena. Dječaci se pogledaše u zrcalo i ostadoše zapanjeni. Uopće se nisu razlikovali: Mazino je izgledao kao Edvard, a Edvard kao Mazino.

„Što se to desilo?" upita Mazino zbunjeno.

„Eto, nas dvojica sličimo kao dvije kapi vode: ja sam ti, a ti si ja. Ah, kad samo pomislim što mora da si osjećao kad te je stražar onako grubo odgurnuo!"

„On je samo obavljao svoju dužnost, visočanstvo".

„Sad ću ja to vidjeti! Ti ostani ovdje, i nemoj se micati ni za što na svijetu!"

„Ti si jedna budala!" odgovori mu vojnik. „Gubi se ako ne želiš da te bacim u tamnicu!"

Uzalud se kraljević bunio: vojniku se pridruži i gomila, a zatim i jedna

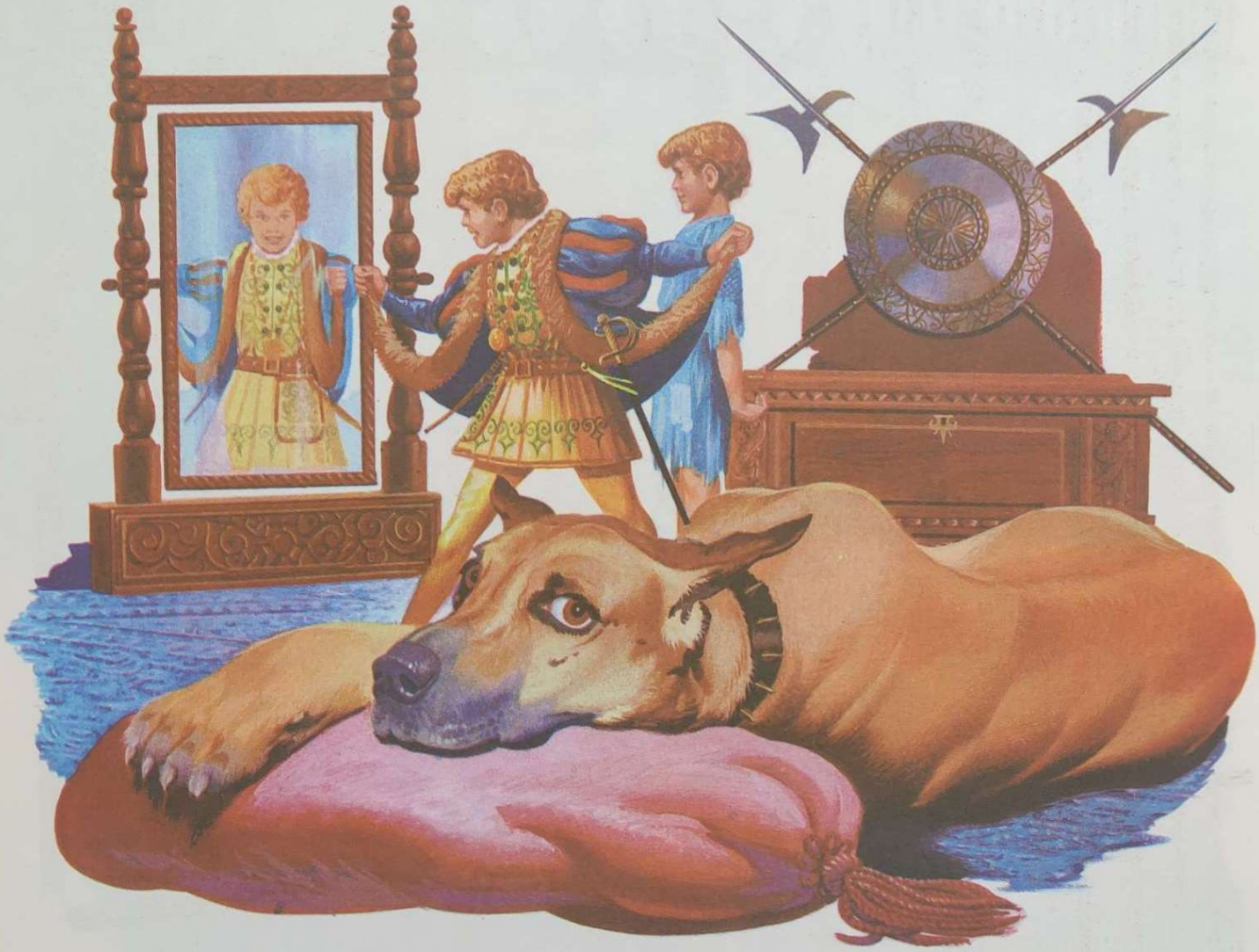

Trenutak kasnije bio je već na vratima, kipteći od gnjeva. Ali prije no što je stigao i usta otvoriti, stražar ga ščepa za jaku i, grohotom se smijući, izbaci ga na ulicu.

„Ja sam princ od Velsa!" uzviknu Edvard. „Ovo ćeš skupo platiti!"

grupa dječaka, koja kraljevog sina odvuče prema Ulici otpadnika, cerekajući se i podsmjehujući mu se:

„Mazino uobražava da je Njegovo visočanstvo! Mjesta za Njegovo visočanstvo!"

Edvard je sve do večera lutao pr-

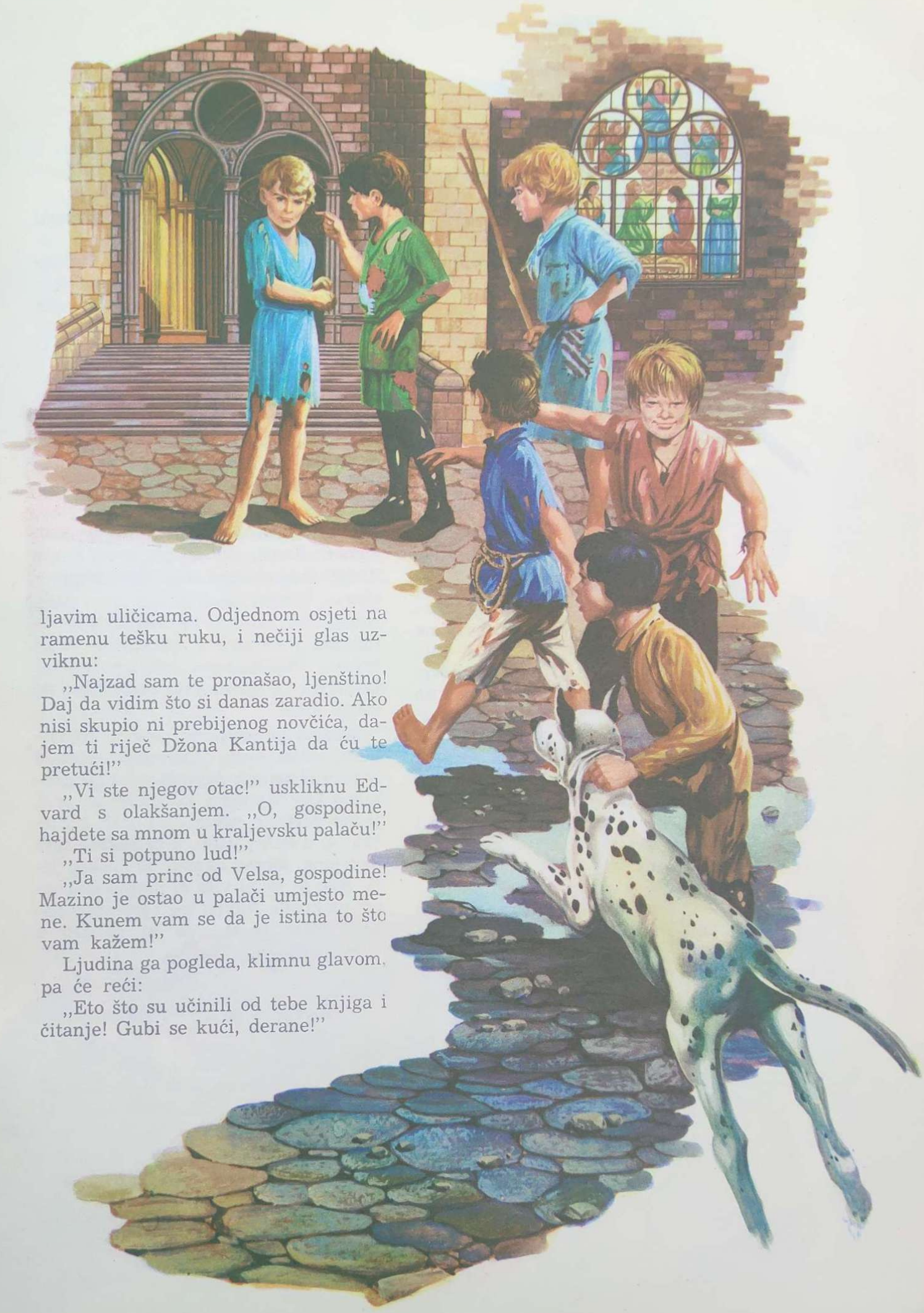

ljavim uličicama. Odjednom osjeti na ramenu tešku ruku, i nečiji glas uzviknu:

„Najzad sam te pronašao, ljenštino! Daj da vidim što si danas zaradio. Ako nisi skupio ni prebijenog novčića, dajem ti riječ Džona Kantija da ću te pretući!"

„Vi ste njegov otac!" uskliknu Edvard s olakšanjem. „O, gospodine, hajdete sa mnom u kraljevsku palaču!"

„Ti si potpuno lud!"

„Ja sam princ od Velsa, gospodine! Mazino je ostao u palači umjesto mene. Kunem vam se da je istina to što vam kažem!"

Ljudina ga pogleda, klimnu glavom, pa će reći:

„Eto što su učinili od tebe knjiga i čitanje! Gubi se kući, derane!"

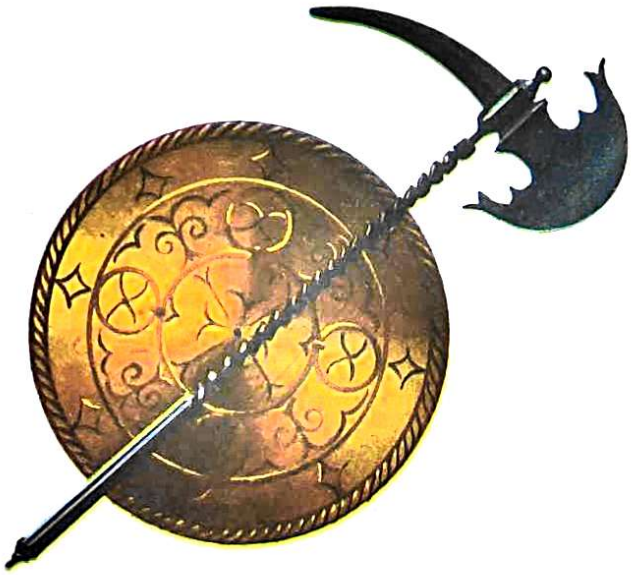

I, psujući i grdeći, odvuče ga u jednu prljavu uličicu.

Za to vrijeme se Mazino, ostavši sam u kraljevićevom salonu, i dalje ogledao u zrcalu. No poslije prvog iznenađenja, poče da osjeća strah: vrijeme je prolazilo, a pravi kraljević se nije vraćao. Njegova strepnja dostiže vrhunac kad su se otvorila vrata i na njima se pojavio dvorjanin, klanjajući mu se do zemlje.

„Visočanstvo, ledi Đovana Grej i ledi Elizabeta pitaju mogu li vas posjetiti".

Dječak stade zbunjeno da muca i još zbunjenije da gleda dvije ljupke djevojke koje su mu se približavale, klanjajući se.

„Molim vas", uspije on najzad da promrmlja, „pomozite mi, ja nisam kraljević, nego Tomazo Kanti. Njegovo visočanstvo Edvard obukao je moje dronjke i izišao. Preklinjem vas, pomozite mi!"

Djevojke se zbunjeno zgledaše, pa odjuriše u prijestonu dvoranu, vičući:

„Kraljević je sišao s uma, kraljević je sišao s uma!"

Dotrčaše dvorjani, sluge, lord Hertford, tutor princa od Velsa, i svi, u najvećoj smetenosti, saslušaše Mazinovu priču:

„Sasvim je lud, moramo ga odvesti kralju", zaključiše oni.

Smjesta ga odvukoše u sobu Henrika VIII, koji je ležao bolestan od reumatizma. Očigledno je bilo da neće više dugo živjeti. Ugledavši dječaka, kralj pruži ruku i privuče ga na svoje grudi.

„Sine moj, kažu da s vašim umom nije kako valja. To je strašna nesreća, i to uoči moje smrti! Preklinjem vas, nastojte da se urazumite, i slušajte savjete lorda Hertforda!"

Mazino pade na koljena, jecajući:

„Veličanstvo, vjerujte mi, ja sam Tomazo Kanti, običan odrpanac. Pravi kraljević je obukao moje dronjke i nestao . . ."

„Da, da, sinko . . . A sad idi s Hertfordom. Hertforde", obrati se kralj tutoru, „donesite mi veliki pečat, jer želim da još danas prenesem vlast na svoga sina!"

Mazino bi povjeren prvom komorniku, zatim lordu upravniku dvora i najzad slugama: nagizdanog i namirisanog kao djevojku, dovedoše ga pred jedan svečano postavljen stol, i dječak je, u općoj tišini, u prisustvu svih dvorjana, morao okusiti od svakog jela. Bilo ih je, ni više ni manje, dvanaest na broju. Nakon tog ogromnog napora dozvoliše mu da se povuče u svoju sobu.

MAZINO DIJELI PRAVDU

Mazino se probudi u zoru, poslije vrlo nemirnog sna. Čim je otvorio oči, spazi lorda upravnika dvora kako kleči pored njegova kreveta.

„Veličanstvo!"

„Što kažete?" upita zbunjeni dječak.

„Veličanstvo", nastavi plemić, „vaš otac, naš voljeni kralj, umro je noćas, u nastupu bijesa što nismo uspjeli da pronađemo veliki pečat, koji je vama povjeren . . . Veličanstvo, vi ste naš novi kralj. Dozvolite vašim vjernim slugama da vam poljube ruku".

Na jedan Mazinov znak u sobu uđoše lord Hertford i mnogobrojni plemići, koje je već sinoć vidio. U njihovoj pratnji ode on u prijestonu dvoranu da primi izjave saučešća ambasadora. Pošto su se izređali svi kneževi i velikaši Engleske, sekretar dvorske riznice pročita izvještaj o ličnim izdacima pokojnog kralja za posljednjih šest mjeseci. Tako Mazino doznade da su blagajne prazne i da dvije hiljade dvjesta slugu još nije primilo plaću.

„Jao nama, mi smo na rubu propasti!" uskliknu on. „Lorde Hertforde, molim vas da sve otpustite!"

„Veličanstvo, pa vi se ne možete lišiti nijednog sluge!"

Mazino uzdahnu: bezbrojne sluge i komornici samo su mu dosađivali, ali kako je bio odlučio da zamjenjuje Ed-

varda da bi mu sačuvao prijesto, sve do dana dok se ćudljivi kraljević ne vrati, morao je da ih trpi.

Istog dana velikodušno naredi da se ukine smrtna kazna u ključalom ulju i da pošalju kući djevojku nepravedno osuđenu zbog vračanja. Nije bilo lako kraljevati, i Mazino, pri pomisli na bezbrojne i dosadne ceremonije koje su ga očekivale na dan krunisanja, ne mogade da se uzdrži da ne zijevne, nadajući se da će se princ od Velsa pojaviti prije tog zamornog dana.

EDVARD TJUDOR UPOZNAJE SIROTINJU

Džon Kanti je odvukao Edvarda u svoju izbu, gdje je ovaj, iznemogao od gladi i umora, usnuo na gomili slame. Kao u snu, vidio je mršavo lice jedne žene kako se nadnosi nad njega, čuo šapat dvije nepočešljane djevojčice i psovke jedne starice. U zoru je kroz mali prozor prodrla u sobu oskudna, prljava svjetlost. Edvard polako skliznu s postelje, iskrade se na ulicu i poče da trči prema Temzi. Ubrzo se nađe među gomilom koja se približavala općini kličući:

„Nailazi princ od Velsa! Dolazi novi kralj!" Ove posljednje riječi teško ga pogodiše: znači da mu je otac umro i ne oprostivši se od njega. Pošto se malo pribrao, zaustavi neke prolaznike i poče im govoriti:

„Pravi kraljević sam ja, Edvard Tjudor, vjerujte mi!"

Neki nisu htjeli ni da ga saslušaju, neki su ga grubo odgurnuli, a jedan čovjek je čak digao štap da ga udari.

„Životom ćete platiti ovu uvredu! Narediću da vas osude na smrt, da vas skuhaju u ulju . . ."

„Takav mi se kralj baš mnogo ne sviđa", umiješa se u razgovor jedan vitez izazivačka izgleda. „Vidim da si hrabar dječak, i zato mi se dopadaš. Ne zvao se ja Majl Hendon ako te ne uzmem pod svoju zaštitu!"

Jadni Edvard samo što nije briznuo u plač, ali ni za što na svijetu nije htio da pred tim svojim neotesanim podanicima pokaže slabost, pa se nijemim pogledom zahvali konjaniku. Ovaj istrgnu sablju i, držeći dječaka za ruku, uputi se prema najbližoj krčmi. Soba u kojoj je odsjeo bila je veoma bijedna, ali večera koju je nepoznati spasilac naručio za svoga štićenika bila je dostojna kraljevske trpeze. Edvard pusti da ga služe kako dolikuje njegovom položaju. Uvjeren da ima pred sobom bezopasnog luđaka, Majl Hendon mu je klečeći prinosio poslužavnik. Ali se naposljetku zamori, te i sam sjede i poče slatko jesti.

„Kako se samo usuđujete!" planu uvrijeđeno Edvard.

„Gladan sam, dragi moj dječače, a jesti nije grijeh".

„Možete vi jesti koliko vam drago, samo ne u mom prisustvu, pogotovo ne sjedeći za mojim stolom. Ne zaboravite da sam ja kralj!"

„E, to sam bio zaboravio. Biću tako slobodan da vašu simpatičnu ličnost upozorim da je hladno: mogu li vas pokriti svojim kaputom?"

Skrhan umorom, Edvard popusti. Poslije dužeg sna, koji ga je okrijepio, postade pitomiji i upoznade zapanjenog viteza s onim što se dan ranije odigralo između njega i Mazina Kantija. Majl mu konačno povjerova.

F. CORDELLA

„A iz koje vi plemićke kuće potičete?"

„Od Hendonovih, veličanstvo. Moji su djedovi bili kraljevski savjetnici, moj je otac ratovao u Škotskoj, a brat mi Ugo upravlja grofovijom".

„Oprostite . . . a zašto ste, onda, odsjeli u ovoj bijednoj krčmi?"

„Ugo je bio ljubomoran na mene i na moju vjerenicu Edit, te me je optužio za djelo koje nisam počinio. Da bi me kaznio, otac me je poslao s jednim pukom na jug. Tamo sam proveo tri godine, i sad se vraćam, bez prebijenog novčića, go i bos. Ali sutra ćemo otići u Hendon. Ugo će se sigurno pokajati, a Edit će me dočekati raširenih ruku! Našim nedaćama bit će kraj, veličanstvo, jer i vi ćete sa mnom".

Ali nedaće su tek počele. Poslije mnogih neprilika, koje su gotovo dotukle jadnog kraljevića, krenuše oni put grofovije. Putovali su dosta mirno i s vremena na vrijeme zastajali da bi odmorili konje. Nisu to bili neki osobiti konji, ali Majl objasni Edvardu da mu kesa nije dozvolila da potroši neku veću sumu.

„Kad stignemo u Hendon, veličanstvo, pokloniću vam najljepšeg ždrijepca iz mojih štala".

„Zahvalan sam vam na vašoj plemenitosti: za nagradu imenovat ću vas vojvodom".

„Veličanstvo, umjesto nove titule, s kojom, pravo da vam kažem, ne znam ni što bih činio, dozvolite mi da mogu sjediti u vašem prisustvu".

„Dozvoljavam".

„Vidjet ćete kakvom će gozbom biti proslavljen moj povratak! Kao u biblijskoj priči, bit će zaklano debelo tele i trpeza će se svečano postaviti. Bit će i vama ukazane sve počasti u Hendonholu, mali moj kralju!"

Napokon se zaustaviše pred velikim stepenicama jednog zamka. Gotovo ošamućen od radosti, Hendon uze dječaka na ruke i uđe u jednu veliku dvoranu, vičući na sav glas:

„Ugo, oče, Edit, gdje ste?"

Jedan mladi plemić sjedio je za pisaćim stolom. Ugledavši Majla, on zadrhta, naglo se diže i odmjeri obojicu zaprepašćenim pogledom.

„Ko ste vi?" upita ih

„Ja sam Majl! Ugo, zar me ne prepoznaješ? Ja sam tvoj brat.

„Moj brat je poginuo u ratu prije dvije godine. Dobri čovječe, prestanite s tom okrutnom šalom".

„Poginuo? . . . Ali, ja sam Majl: nemoguće je da sam se za te tri godine toliko izmijenio da me više ne prepoznaješ. Pozovi oca!"

„Ser Hendon je umro prije petnaest dana!"

„O, bože! Pozovi Artura, sluge, Edit!"

„Učinit ću sve kako želite da bih vas umirio".

Čim Ugo izađe, Majl poče dugim koracima hodati dvoranom, kao lav u kavezu.

„Dobri moj kralju", prošapta on, „kunem vam se da nisam varalica. Ja sam Majl Hendon, i sve ovo mi s pravom pripada".

„Ja vam vjerujem", odgovori mu Edvard, „jer se i sam nalazim skoro u istom položaju".

„O, bože!" uskliknu Majl, kao da mu je to otkriće ranilo srce.

Međutim, nijedan ga sluga nije prepoznao; pa i Edit, kad je stupio pred nju, skrete pogled u stranu.

„Edit, obožavana moja . . .", preklinjućim glasom reče Majl.

„Molim vas, ne uznemiravajte mi ženu", umiješa se Ugo.

Čuvši te riječi, Majl ne mogade da se obuzda. Poletje na brata i snažno ga prodrmusa.

„Izdajice, izmislio si moju smrt da bi se dočepao moga dijela i oženio Editom!"

„Platit ćete mi ovu uvredu!"

Odmah nakon toga Ugo pozva stražare i naredi im da dvojicu varalica bace u tamnicu.

Ogorčenje i stid mladog kralja dostigoše vrhunac. On i njegov prijatelj nađoše se u jednoj mračnoj prostoriji u kojoj je zaudaralo, punoj odrpanih zatvorenika. Edvard nikad nije imao prilike da vidi toliko poniženja i bijede! Da li je moguće da njegovi „dragi podanici", kako su ih zvali na dvoru, žive u tako strašnoj bijedi, šibani i mučeni od stražara? Svaki od tih ljudi imao je svoju priču o doživljenoj nepravdi, kao i on i dobri vitez.

„Kad se budem vratio u dvor, izmijenit ću sve zakone", govorio je mali kralj.

„Ako se ikada tamo vratimo", uzdisao je Majl Hendon.

„Moramo se vratiti, viteže. Sutra je krunisanje, i ako ja ostanem ovdje, koga će krunisati umjesto mene?"

Iste večeri Majl Hendon bi osuđen na stub srama i na izgnanstvo. Izveden na trg u pratnji uplakanog Edvarda, mirno je podnio kaznu uz podrugljivo cerekanje gomile. Pošto je kazna izvršena, njih dvojica otrčaše do svojih konja i galopom krenuše put Londona.

SUSRET DVA KRALJA

Sada nitko više nije mislio da je kralj lud, jer je Mazino, odlikujući se prirodnom bistrinom, upoznao sve tajne dvora. Kraljevske dužnosti obavljao je veoma mudro, i ujutro dvadesetog veljače, na dan krunisanja, probudiše ga zvuk trube i usklici gomile.

Iz dvora krete velika i svečana povorka. Mazino je prolazio londonskim ulicama jašući na prekrasnom konju i, po savjetu lorda Hertforda, bacao svjetini zlatnike, što je izazivalo klicanje koje je zaglušivalo čak i zvuk trube.

Upravo u trenutku kad je opet htio baciti šaku zlatnika, kroz gomilu se probi jedna mršava žena sva u traljama i, digavši ruke, uskliknu:

--Dječače moj, mili moj Mazino!"

Stražari odgurnuše nesretnu siroticu, a kralj, kome se pogled iznenada rastuži, produži svojim putem. Vjerujući da zna razlog tuzi mladog kralja, lord zaštitnik mu reče:

„Nemojte se žalostiti, veličanstvo, neće toj prosjakinji pasti ni dlaka s glave. Odbacite sve tužne misli, i imajte na umu samo to da ste moćni i da vladate čitavom Engleskom".

Ne dižući pogleda, Mazino odgovori slabašnim glasom:

„Ta žena je moja majka!"

Lord Hertford smjesta naredi da zatrube trube kako nitko ne bi primijetio da je kralja ponovo obuzelo ludilo.

Mazino je, ranjena srca, nastavio da jaši: ta blijeda, izmučena žena, njegova majka, prepoznala ga je i bez straha od svih stražara mu se obratila! O, samo da se vrati pravi Edvard! Mučen takvim mislima, stiže on u Vestminster, i sluge mu pomogoše da sjaše s konja. Kao u snu, prolazio je između dva reda plemića, između lepršavih zastava, uz očaravajuću muziku. Lord zaštitnik mu pomože da sjedne. Upravo u trenutku kad je hor zapjevao „Zdravo, kralju", u crkvu uđe neki dječak sav u ritama, u pratnji nekoliko stražara.

„Stanite, ja sam kralj!"

Mazino ustade i, na opće zaprepašćenje, uzvikne:

„Pustite ga, on je pravi kralj!"

„Što? Što je rekao? Obojica su ludi!"

Zavlada neopisiva pometnja, i kroz zbunjene povike, pitanja i odgovore zagrme glas jednog viteza:

„Ja sam grof Majl Hendon, a od danas, s kraljevskom dozvolom, i vojvoda. Saslušajte ovog dječaka, stavite ga na probu. Možda govori istinu!"

Lord zaštitnik, plemići i upravnik dvora međusobno se posavjetovaše. Najzad odlučiše da kralja odrpanca zapitaju gdje je sakrio pečat.

Edvard se prvo zamisli, a onda odgovori, uzdahnuvši:

„Ne mogu se sjetiti".

„Pokušajte, veličanstvo", preklinjao je Mazino. „Sjetite se bar kako izgleda!"

„Da . . . sjećam se . . . neka vrsta zlatnog čekića s brojkama".

„Onda je, veličanstvo, to predmet koji ste sakrili . . . Sjetite se gdje . . .

Edvardovo se lice ozari.

„Iza oklopa!"

„Tamo ćete ga i naći", reče Mazino lordu Hertfordu. „Ja sam ga stalno upotrebljavao za razbijanje oraha".

Jedan sluga odjuri u dvor i vrati se mašući velikim pečatom. Stražari pritrčaše, plemići počeše da se klanjaju, lord Hertford strže kraljevski plašt s Mazinovih pleća i zaogrnu njime Edvarda.

„Veličanstvo, naredite da se ova varalica baci u tamnicu!"

„Samo neka netko pokuša da ga dotakne! Jedino njegovom pomoći došao sam ponovo do krune, i zahvaljujući njemu naučio sam što su pravda i sažaljenje".

Nakon ovih riječi Majl Hendon, gromko se nasmijavši, sjede podno prijestola. Takvo se skrnavljenje još nikada nije vidjelo! Ali Edvard zaustavi stražare:

„Ovaj vitez i svi njegovi potomci imaju pravo da sjede u mom prisustvu: on me je obranio, zaštitio i spasio od poniženja".

Nakon krunisanja Edvard izrazi želju da Mazino ostane uz njega, proglasi Majla Hendona vojvodom i poništi brak između Uga i Edite. Sva njegova nastojanja bila su usmjerena ka jednom cilju: da usreći druge. Ali, na žalost, nije dugo živio. Na raskošnom pogrebu iskreno su ga oplakale svega dvije osobe: Mazino i Majl Hendon.

1. La Fontaine — ŠUMSKI KRALJ I DRUGE BASNE
2. Ezop — VESELE ŽABE
3. Ezop — DIVOKOZA I DRUGE BASNE
4. La Fontaine — MUDRA ŠEVA

I

1. Grimm — PALČIĆEVE PUSTOLOVINE
2. Perrault — MAČAK U ČIZMAMA
3. A. Dumas — ROBIN HUD
4. J. Swift — GULIVEROVA PUTOVANJA
5. E. B. Stowe — ČIČA TOMINA KOLIBA
6. J. Verne — PUT OKO SVIJETA ZA OSAMDESET DANA
7. M. Twain — KRALJEVIĆ I PROSJAK
8. R. L. Stevenson — OTOK S BLAGOM

II

1. Perrault — PEPELJUGA
2. — ALADINOVA LAMPA
3. Grimm — SNJEŽANA
4. L. Carroll — ALISA U ZEMLJI ČUDA
5. — ALI BABA I 40 HAJDUKA
6. D. de Foe — ROBINSON KRUSO
7. Collodi — PINOKIO
8. J. Verne — 20.000 MILJA POD MOREM

Štamparski zavod »Ognjen Prica«, Zagreb - 1967